

Juist door ver te reizen help je de wereld

(1) Er stond onlangs een opvallende reclame in *de Volkskrant*. Een reisbureau voor verre reizen begon zijn advertentie met: 'Natuurlijk, gewoon thuisblijven is het beste voor de planeet.' Dat zelfs reclame-uitingen met een verontschuldiging beginnen, geeft wel aan hoezeer de schaamte om te vliegen zich in korte tijd in ons hoofd heeft genesteld. In 2018 was de term 'vliegschaamte' zelfs genomineerd voor 'woord van het jaar' en in Zweden, waar dat woord voor het eerst opdook, daalt het aantal vluchten al daadwerkelijk.

(2) Het is ontegenzeggelijk waar dat vliegen vervuilt: het is op dit moment verantwoordelijk voor ongeveer 3 procent van de jaarlijkse uitstoot van broeikasgassen, maar projecties van klimaatpanel IPCC gaan uit van tussen de 5 en 15 procent bij ongewijzigd beleid.

(3) De stijging komt voor een belangrijk deel op het conto van inwoners van ontwikkelingslanden, voor wie vliegen eindelijk betaalbaar wordt. In 2017 hing een schamele 3 procent van de wereldbevolking in de lucht, de overige 97 procent kan niet wachten om te volgen. Vooral het aantal vakantievluchten neemt toe: nog maar een kwart van de vliegbewegingen is voor zaken. En dus roepen politici, wetenschappers en activisten ertoe op minder te vliegen en vaker te kiezen voor een vakantie dicht bij huis.

(4) Het is maar zeer de vraag of dat een goed idee is. Verre reizen maken de wereld namelijk een betere plek, met name omdat ze de empathie

voor andere mensen en culturen vergroten. In *Enlightenment Now*¹⁾ (2018) wijst de psycholoog Steven Pinker drie oorzaken aan voor wat hij de 'lange vrede' is gaan noemen, de ongeëvenaarde daling van het aantal oorlogen, moorden en geweldsincidenten in de afgelopen zeventig jaar: geletterdheid, globalisering en reizen. (5) Voor deze drie oorzaken is een vracht aan psychologisch bewijs beschikbaar: de toegang tot boeken, kranten en internet creëert bewustzijn over mensen in andere landen en hun problemen, met empathie tot gevolg. Hetzelfde effect heeft globalisering, dat van de wereld een klein dorp heeft gemaakt, en ons zo bewustzijn bijbracht van het lijden van de gehele wereld.

(6) De derde en laatste oorzaak, het daadwerkelijk in aanraking komen met andere culturen tijdens reizen, werkt omdat het ons in andermans schoenen laat staan. Toen ik afgelopen zomer in Burkina Faso de destructieve effecten van malaria en een gebrekkige voedselvoorziening van dichtbij zag, begreep ik de keuze van economische vluchtelingen om hun toekomst in Europa te zoeken op eens een stuk beter. De empathie die op deze manier wordt gewekt, is zeer effectief. Het begrip dat je krijgt door de omgang met iemand uit een andere cultuur, breidt zich uit naar de hele groep waartoe die persoon behoort.

(7) Pinker staat met zijn schrijven op de schouders van de filosoof Peter Singer, die in 1981 de 'uitdijende cirkel' van empathie beschrijft in zijn gelijknamige boek. Vroeger konden

85 alleen leden van de eigen familie en
stam op empathische gevoelens
rekenen. Naarmate de wereld groter
werd, kwamen daar het dorp, het
land en uiteindelijk de wereld bij. Het
90 feit dat wij ons druk maken om boot-
vluchtelingen op de Middellandse
Zee is een gevolg van de uitdijende
cirkel.

(8) De psycholoog Adam Galinsky
95 ontdekte dat reizen ook het onder-
linge vertrouwen versterkt. Zodra
mensen erachter komen dat ze in
andere culturen dezelfde waarden
nastreven, zoals een fijn gezinsleven
100 en liefde voor elkaar, stijgt hun ver-
trouwen in de mensheid in zijn ge-
heel, stelt Galinsky. Bovendien: al op
jonge leeftijd ervaar je de voordelen
van reizen. Kinderen die reizen, leren
105 andere socio-economische omstan-
digheden kennen en ondervinden dat
hun kijk op de wereld niet de enige
is.

(9) Dit alles maakt reizen een be-
110 proefd medicijn tegen nationalisme
en ethnocentrisme, want in weerwil
van het dagelijkse nieuws wordt de
wereld wel degelijk een betere, tole-
rantere plek. Uit de *World Values*
115 *Survey*, een onderzoeksproject waar-
bij sinds 1981 de normen en waarden
van burgers uit de hele wereld wor-
den onderzocht, blijkt dat in vrijwel
alle landen progressieve waarden
120 aan de winnende hand zijn.

(10) In Amerika bijvoorbeeld daalde
het aantal mensen dat niet naast
iemand van een ander ras wil wonen
van 50 procent in 1960 naar 6 pro-
125 cent nu. Interraciaal stellen droegen
in 1985 nog maar de goedkeuring
weg van 55 procent van de bevol-
king, in 2012 was dat 90 procent. In
Azië, het Midden-Oosten en Zuid-
130 Amerika is hetzelfde zichtbaar: de
wereld wordt langzaam maar zeker

minder racistisch, minder misogyn en
minder homofob.

(11) Het feit dat alle klassen sinds
135 een decennium of twee goedkoop ver-
kunnen reizen, moet daarom worden
gevierd. Voor korte afstanden binnen
Europa zijn treinen wellicht afdoende,
maar juist op intercontinentale vakan-
140 ties is de grootste empathiewinst te
behalen. Een Thai staat cultureel nu
eenmaal verder van ons af dan een
Italiaan. Het tegenargument dat lager
opgeleiden toch vooral op all-inclu-
145 sive-vakanties aan de Turkse kust
gaan, gaat deels op. Maar toch: ook
dan is er regelmatig contact met de
lokale bevolking, al dan niet via
georganiseerde uitjes.

(12) Er zit bovendien een naar, elitair
luchtje aan het fenomeen vlieg-
schaamte. Dat de term juist nu aan-
150 slaat bij de stedelijke bovenklasse,
net nu ook 'het volk' massaal het
vliegtuig pakt, is geen toeval. Hoe
oprecht de zorgen voor het milieu
ook zijn, we zien deze reflex wel va-
ker: als iets wat voorheen voor een
kleine elite was plots beschikbaar
160 wordt voor iedereen, gaat de boven-
klasse zich ertegen afzetten. Op zo'n
moment wordt het een statussymbool
om het te laten, omdat dat de uitzon-
dering is boven de norm. En dus
165 kijken de hogeropgeleiden neer op
budgetmaatschappijen en goedkope
reizen, waarvan mensen met een
minder dikke portemonnee zo
profiteren.

(13) Behalve bij vliegen is dat ook
170 zichtbaar bij het bezitten en aan-
schaffen van spullen in het algemeen
– en plastic spullen in het bijzonder.
De marxistische vooruitgangsdenger
Leigh Phillips beschrijft in zijn boek
Austerity Ecology and the Collapse-
*Porn Addicts*²⁾ (2015) dat kritiek op
175 consumenten zich nooit richt op het

drinken van wijn of eten in luxe
180 restaurants, maar altijd op net die
dingen die het leven van armere
mensen makkelijker maken. Plastic
heeft bijvoorbeeld het assortiment
betaalbaar speelgoed aanzienlijk
185 vergroot, in tijden van Sinterklaas
biedt het ook voor minderbedeelden
de mogelijkheid flink uit te pakken en
hun kinderen te verwennen.

(14) Waarom, schrijft Phillips, is
190 duurder houten speelgoed het toon-
beeld van duurzaamheid en verfijnd-
heid, terwijl het net zo goed consu-
mentisme is? Een belangrijke reden
hiervoor is snobisme, want het duur-
zaamheidsargument gaat maar deels
195 op en dient vooral als schaamlapje
om het dedain tegenover andere
klassen te verbloemen. Het probleem
van plastic is namelijk niet per se
200 consumptie. Meer dan 90 procent
van het plastic in de befaamde soep³⁾
is afkomstig van tien rivieren, waar-
van er niet één door Europa of de
Verenigde Staten stroomt. Negen
205 liggen in Azië, één (de Nijl) in Afrika.

(15) Plastic is een probleem van op-
komende economieën, van landen
als China, Indonesië en Egypte, waar
de afvalverwerking nog te wensen
210 overlaat. Wanneer plasticinzameling,
-recycling en -verbranding op orde
zijn, zoals in Nederland, komt er
weinig in het milieu terecht. Het is
dan zelfs vaak duurzamer in gebruik
215 dan alternatieve materialen als hout,
omdat producten daarvan minder
lang meegaan en meer land nodig is
om het te produceren.

(16) Met goede afvalverwerking
220 brengen katoenen boodschappen-
tassen meer schade toe aan het
milieu dan plastic tasjes, zo bleek
vorig jaar uit onderzoek van het
Deense RIVM⁴⁾. Als duurzaamheid
225 echt belangrijk is, dan moet de focus

niet liggen op consumptie, maar op
verwerking.

(17) Terug naar de vliedschaamte.
'Goede' vervoersmiddelen behoeven
230 meer tijd, geld en kennis. Een trein-
reis naar Italië betekent de weg
kunnen vinden op buitenlandse sites,
meerdere keren overstappen op
onbekende plekken en dat alles
235 tegen een soms drie keer zo hoge
prijs.

(18) Het derde argument tegen vlieg-
schaamte is dat het hele idee van
iets minder vliegen het klimaat-
240 probleem niet gaat oplossen. Willen
we klimaatverandering binnen de
perken houden, dan is er maar één
oplossing: zo snel mogelijk naar een
nul-emissie voor de volledige econo-
245 mie. Wat vliegen betreft, betekent dat
óf alle vliegtuigen aan de grond hou-
den – onhaalbaar en onwenselijk – óf
vol inzetten op 'ontkoling' van de
luchtvaartsector. Een beetje minder
250 vliegen zal nooit genoeg zijn; het
moet volledig klimaatneutraal
worden.

(19) Dat is zeker mogelijk. Op lange
termijn ligt elektrisch vliegen voor de
255 hand, want nu al zijn er elektrische
toestellen beschikbaar met een be-
perkt aantal zitplekken (de rest van
de ruimte wordt in beslag genomen
door de enorme accu). Maar omdat
260 de goedkeuring van vliegtuigen voor
de burgerluchtvaart vanwege de
hoge veiligheidseisen notoir lang
duurt – en daarvoor de tijd ont-
breekt – ligt voorlopig het gebruik van
265 biokerosine meer voor de hand. Het
gebruik van biomassa als brandstof
is omstreden vanwege het hoge land-
gebruik en de impact op de bossen.
Ook gaat het gepaard met grote hoe-
270 veelheden fijnstof. Maar voor secto-
ren die moeilijk te elektrificeren zijn
vanwege de lange afstanden, zoals

de lucht- en scheepvaart, is bio-
brandstof het beste dat nu beschik-
baar is. Het gebruik van biobrandstof
275 is in ieder geval aanzienlijk duur-
zamer dan de kerosine uit fossiele
bronnen die nu wordt gebruikt.

(20) Ondertussen zal er flink moeten
280 worden geïnvesteerd in innovatie om
nog duurzamere manieren van vlie-
gen te vinden, dat is een taak voor
de overheid en luchtvaartindustrie.
De focus op individuele acties als
285 oplossing voor milieuproblemen, zo-
als minder vliegen, werkt averechts.
Het haalt de aandacht weg bij wie die
grootschalige verduurzaming echt

kunnen doorvoeren. Bovendien zet je
290 zo mensen tegen elkaar op: vlieg-
schaamte richt zich op individuele
schuld als oorzaak van de klimaat-
crisis, terwijl niet iedereen in staat is
duurzame keuzen te maken. Als
295 mensen moralistisch worden toe-
gesproken, keren ze zich af van de
oplossing.

(21) 'Vliedschaamte' won de
verkiezing van woord van het jaar
300 uiteindelijk niet. Het is zaak dat de
term uiteindelijk helemaal verdwijnt
en dat iedereen weer trots mag zijn
op verre reizen: duurzaam en goed
voor een vreedzame wereld.

naar: Hidde Boersma

uit: de Volkskrant, 2 november 2019

Hidde Boersma is wetenschapsjournalist en documentairemaker.

noot 1 *Enlightenment now*: Verlichting nu

noot 2 *Austerity Ecology and the Collapse-Porn Addicts*: De soberheidsecologie en de
verslaafden aan de ineenstortingsporno

noot 3 De plasticsoep is de verzameling van grote hoeveelheden plastic afval in de oceanen en
zeeën.

noot 4 Het RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu) is een Nederlands kennis- en
onderzoeksinstituut.

Tekst 2

Wij zijn niet ons brein, maar wel onze boekenkast¹⁾

(1) Het is natuurlijk Kinderboeken-
week, maar voor oudere ouders kan
dit ook zomaar de tijd zijn dat hun
studerende kind het huis verlaat en
5 dus ook diens spullen dient op te
ruimen. Wat gaat er mee, wat blijft,
en wat mag definitief weg? Naar de
kringloopwinkel bijvoorbeeld? Nou,
de boeken dus, die mogen allemaal
10 weg, vindt de nieuwe generatie twin-
tigers. Althans, dat begreep ik van

een collega. Zij had haar zoon ge-
vraagd op te ruimen en voor ze het
wist, lag er op de gang een stapeltje
15 boeken te wachten op ... ja, waarop
eigenlijk? Op een moeder die ze nog
wel zou redden?

(2) Zelf ben ik zeker zo'n moeder, op
het pathologische af, want ik bewaar
20 niet alleen de kinderboeken van mijn
zoons (*De grijze jager*), maar ook die
van mezelf (*Kruistocht in spijker-*